

אֲמַרְתִּי אַחְכַּמָּה וְהִיא רְחוּקָה מִמְּנִי

מים ראשונים: רבים וטובים נדרשו לפן המיוחד של דין פרה אדומה שהוא בבחינת "חוקה חקקתי, גזירה גזרתי" ויש שמהדרים ומוסיפים: "ואין לך להרהר אחריה". ואף אנו נדרשנו לנושא זה בדברינו [חוקה חקקתי גזירה גזרתי](#) בפרשה זו, בשנה האחרת, תוך גלישה לנושא טעמי המצוות. והפעם נרצה לדון בפן קרוב אך שונה והוא: דין פרה אדומה כסייג לחכמת האדם בכלל, חכמת שלמה בפרט. ומשם למקומו של שלמה בדרשנות התורה עפ"י חז"ל.

במדבר רבה יט ג – חכמה גדר לשלמה

"זאת חוקת התורה". רבי יצחק פתח: "כִּלְזֵה נְסִיתִי בְּחֻכְמָה אֲמַרְתִּי אַחְכַּמָּה וְהִיא רְחוּקָה מִמְּנִי" (קהלת ז כג). כתוב: "ויתן אלהים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד ורוחב לב כחול אשר על שפת היס" (מלכים א ה ט).¹ מהו "כחול"? ... אמר ר' לוי: מה חול גדר לים, כך היתה חכמה גדר לשלמה.² משל אומרים: דעה חסרת מה קניית, דעה קנית מה חסרת? – "עיר פרוצה אין חומה, איש אשר אין מעצור לרוחו" (משלי כה כח).³

"ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים. ויחכם מכל האדם, מאיתן האזרחי והימן וכלכל וכו' " (מלכים א ה יא) ...⁴ אמר שלמה: על כל אלה עמדתי ופרשה של פרה אדומה חקרתי ושאלתי ופשפשתי: "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני" (קהלת ז כג).⁵

ויקרא רבה ל טו - ולקחתם לכם ביום הראשון

"ולקחתם לכם ביום הראשון" - אחר כל אותה חכמה שכתובה בשלמה: "החכמה והמדע נתון לך" (דברי הימים ב א יב), "ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ... ויחכם מכל האדם" (מלכים א ה ז), ישב לו תמה על ארבעת מינים הללו, שנאמר: "שלשה המה נפלאו ממני" (משלי ל יח) - פסח מצה ומרור. "וארבעה לא ידעתים" (שם) - אלו ארבעה מינים שבלולב שביקש לעמוד עליהם. "פרי עץ הדר" - מי יאמר שהוא אתרוג? ... "וענף עץ עבות" - מי יאמר שהוא הדס?⁶

¹ ראה במקבילה בתנחומא (הנדפס) בפרשתנו סימן ו שמשבח את שלמה שביקש חכמה ולא כסף וזהב, כפי שנמצא במקרא עצמו במלכים א פרק ג: " ... יען אשר שאלת אתה הדרה ולא שאלת לך ימים רבים ולא שאלת לך עשר ... הנה נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריו לא יקום כמוך: וגם אשר לא שאלת נתתי לך גם עשר גם כבוד וכו' ". והמדרש מוסיף שם את המשל על אוהבו של המלך שאמר לו המלך: "שאל ממני לו מה שתרצה ואני נותן לך, והיה אותו אוהב חכם גדול ... מיד השיב ואמר למלך ... שואל אני ממך שתשיאני בתך". בת המלך היא החכמה ששלמה שאל.

² אנחנו מכירים את הכלל עשו סייג לתורה – תקנות חכמים ששומרות על האדם שלא ייכשל באיסורי תורה. ראה דברינו [עשו סייג לתורה](#) בדפים המיוחדים. באופן דומה, החכמה והידע שאדם רוכש סייג (גדר) לאישיותו ומקנה לו מבט מאוזן ושקול הן בראייתו את העולם החיצוני שסביבו והן בהתבוננותו הפנימית אל עצמו ("אני יודע שאני לא יודע"). גדר חיצונית וגדר פנימית.

³ לפני שהמדרש מפליג בשבח חכמתו של שלמה (שבסופה הוא כמובן מנסה להראות שאחרי כל זאת, את פרשת פרה אדומה שלמה לא הצליח להבינו), הוא קובע ואומר שיש גם סייג לחכמה – היא הדעה. ה"חול" בפסוק איננו בא לציין רק כמות, אלא גם גבול ומעצור. והדרשן מקדים ומביא את המשל "דעה קנית מה חסרת, דעה חסרת מה קנית", (נושא לו הקדשנו את הדף [דעה קנית מה חסרת דעה חסרת מה קנית](#) בפרשת ויקרא, ראה בפרט הערה 9 שם). אבל הוא גם מסייג את הסתייגותו ומסכים שאולי לא צריך לגייס לעזרה את הדעת. חכמה אמיתית היא סייג לעצמה: "הייתה חכמה גדר לשלמה". (ראה דברינו [חכמה תבונה ודעה](#) בפרשת ויקהל שם ניסינו להגדיר נושאים קרובים אלה. ראה גם דברינו [אנשים חכמים ונבונים](#) בפרשת דברים. ובאמת, גם תבונה לא חסרה לשלמה כפי שאומר הפסוק עצמו. זאת ועוד, בדרשה מקדימה זו מסתמך הדרשן על הפסוק מספר משלי כה כח: "עיר פרוצה אין חומה, איש אשר אין מעצור לרוחו". ואת ספר משלי כתב ... שלמה! שלמה מקבל כאן הגבלה מסוימת אבל גם אשראי נרחב! וכפי שנראה בהמשך, שלמה הוא אבי הדרשנים – הוא מורו הרוחני גם של הדרשן העומד כאן ודורש בחכמתו של שלמה.

⁴ כאן, בקטע שהשמטנו, מאריך המדרש לתאר את חכמתו של שלמה שהיה גדולה מזו של "בני קדם .. שהיו יודעים במזלות וערומים בקיר" (צפצוף הציפורים). שהיה חכם יותר מכל חכמי מצרים - "כשביקש שלמה לבנות בית המקדש, שלח אצל פרעה נכה, אמר לו: שלח לי אומנין בשכרן, שאני מבקש לבנות בית המקדש. מה עשה פרעה? כנס כל אצטרולוגים שלו, צפו וראו בני אדם שעתידין למות באותה שנה ושלחן לו. כשבאו אצל שלמה, צפה ברוח הקדש שהם מתים באותה שנה. נתן להם תכריכהן ושלחן אצלו. שלח לו: לא היה לך תכריכים לקבור את מתין? - הרי לך הן ותכריכהן". שלמה היה גם חכם מאדם הראשון – "ויחכם מכל האדם" - זה שנתן שמות לבעלי החיים, לעצמו ואף לקב"ה (בראשית רבה יז ד). שלמה היה גם חכם יותר מאברהם ("איתן האזרחי"), מיוסף ("כלכל") וממשה ("הימן"), ראה מדרש זה באריכות במקור. ההשוואה עם משה חשובה להמשך דברינו.

⁵ ראה מקבילה של המדרש כולו בפסיקתא רבתי יד פרשת פרה (ותמצית בפסיקתא דרב כהנא פיסקא ד). שם הסימית היא: "אמר שלמה: על כל אלה עמדתי, ופרשה הזו של פרה, כיון שהייתי מגיע והייתי דורש בה וחוקר בה: אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני". (ראה נוסח דומה בקהלת רבה ז סוף סימן ד). שלמה לא רק חוקר ושואל, אלא גם דורש ומכיר במגבלות דרשותיו (או דרישותיו).

⁶ דבר אחר שבו התקשה שלמה הם ארבעת המינים ועל כך הארכנו לדון בדברינו [שלושה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים](#) בחג הסוכות (עניין פסח מצה ומרור הוא דבר קשה שצריך עיון, מה כאן הפליאה?). אך שם שלמה מבחין בהמשך הפסוק בארבעה קטני ארץ "והמה חכמים ומחוכמים", הם חכמי המשנה והתלמוד שפירשו "להם לישראל ארבעת מינים האלו שהן אתרוג, לולב, הדס וערבה?". ראה דברינו שם. ואנחנו נמשיך בדרשות על הפסוק בקהלת: "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני" ובקשר של דרשות אלה לחכמת שלמה דרך נושא טעמי המצוות ופרשת פרה אדומה.

מדרש זוטא - קהלת (בובר) פרשה ז סימן כג

"כל זה נסיתי בחכמה" (קהלת ז כג).⁷ ר' יצחק פתח: כל זה נסיתי בחכמה, אמר שלמה: לא הנחתי חכמה בעולם שלא עמדתי עליה, וכיון שהגעתי לפרשת פרה אדומה, "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני".⁸

מסכת עירובין דף כא עמוד ב

"וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף"⁹ - מלמד שאמר שלמה על כל דבר ודבר של תורה שלשת אלפים משל, על כל דבר ודבר של סופרים חמשה ואלף טעמים.¹⁰

דרש רבא: מאי דכתיב: "ויותר שהיה קהלת חכם עוד לימד דעת את העם ואזן וחקר תיקן משלים הרבה" (קהלת יב ט)? "לימד דעת את העם" - דאגמריה בסימני טעמים, ואסברה במאי דדמי ליה.¹¹ "ואזן וחקר תקן משלים הרבה" - אמר עולא אמר רבי אליעזר: בתחילה היתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אזניים, עד שבא שלמה ועשה לה אזניים.¹²

שיר השירים רבה א ח

"ואזן וחקר תקן משלים הרבה" - ... את מוצא שעד שלא עמד שלמה לא היתה דוגמא.¹³

רב נחמן אמר: לפלטיץ גדולה שהיו בה פתחים הרבה וכל שהיה נכנס בתוכה היה טועה מדרך הפתח. בא פקח אחד ונטל הפקעת ותלאה דרך הפתח היו הכל נכנסים ויוצאין דרך הפקעת. כך עד שלא עמד שלמה לא היה אדם יכול להשכיל דברי תורה וכיון שעמד שלמה התחילו הכל סוברין תורה.¹⁴

א"ר חנינא: לבאר עמוקה מלאה מים והיו מימיה צוננין ומתוקים וטובים ולא היתה בריה יכולה לשתות ממנה, בא אדם אחד וספק לה חבל בחבל משיחא במשיחא ודלה ממנה ושתה התחילו הכל דולין ושותין, כך מדבר לדבר ממשל למשל עמד שלמה על סודה של תורה, דכתיב: "משלי שלמה בן דוד מלך ישראל" - ע"י משלותיו של שלמה עמד על דברי תורה.¹⁵

ורבנן אמרין: אל יהי המשל הזה קל בעיניך שע"י המשל הזה אדם יכול לעמוד בדברי תורה. משל למלך שאבד זהב מביתו או מרגליות טובה, לא ע"י פתילה כאיסור הוא מוצא אותה? כך המשל הזה לא יהיה קל בעיניך שע"י המשל אדם עומד על דברי תורה. תדע לך שהוא כן, שהרי שלמה ע"י המשל הזה עמד על דקדוקיה של תורה.¹⁶

⁷ בלשונונו היום: "התנסיתי". ראה פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) על הפסוק ש"ניסיתי בחכמה" יכול להיות גם מלשון להתנוסס: "שהיתה החכמה מתנוססת עליו כמו הנס". כמו דגל בראש תורן.

⁸ הדגש כאן הוא על ההשוואה של הבנת התורה עם חכמת העולם הכללית. מוטיב שכבר ראינו בעצם במדרשים הקודמים בעצם הבאת הפסוק: "ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ... ויחכם מכל האדם וכו'". בחכמת האנושית והטבע, לכל דבר יש הסבר ואם לא היום אז מחר. אין גדר למחקר ולדרישה (יש הכרה גם במדע בגבולות הידע ויכולתנו להבין את העולם, אבל הגבולות זזים כל העת). לא כך בתורה שמראש ניתנה עם "חוקות" וגדרי הבנה. מי שממשיך מעבר לקו מסוים נחשב "איש אֲשֶׁר אֵין מִעֲצָר לְרוּחוֹ" שהוא כמו "עֵיר פְּרוּצָה אֵין חוֹמָה" (משלי כה כח). ודווקא בשל כך, נרצה לראות מה תרם שלמה ללימוד התורה והבנתה, מה כן הייתה חכמת שלמה עד שהגיע לפרשת פרה אדומה.

⁹ פסוק זה הוא המשך ישיר של הפסוק: "ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם וכו'" שהבאנו במדרש הראשון.

¹⁰ יש מקום להמשיל משלים, לדרוש דרשות ולתת טעמים. ראה מדרש רבה בפרשתנו (בחלק שהשמטנו וקצרנו לעיל בחכמתו של שלמה): "וידבר שלשת אלפים משל - אמר ר' שמואל בר נחמני חזרנו על כל המקראות ולא מצינו שנתבא שלמה אלא קרוב לשמונה פסוקים. אלא מלמד שכל פסוק ופסוק שאמר יש בו שנים ושלושה טעמים ... ורבנן אמרי: שלשת אלפים משל על כל פסוק ופסוק, אלף וחמשה טעמים על כל משל ומשל". שלמה הוא הדרשן הראשון והגדול. הוא המתאים טעמים, הוא הממשל משלים ולו הממשלה, הוא אבי כל תופש מדרש ומשל. ראה פירוש הזוהר כך א לפרשת תולדות שקודם מביא את מגבלתו של שלמה שביקש לעמוד על כל דקדוקי התורה ולא יכול היה ואמר: "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני" ואח"כ את יכולת המשלים של שלמה: "וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף". כאילו טכניקת המשל באה ממגבלות החכמה וההבנה הפשוטים.

¹¹ סימני טעמים, מסביר רש"י שם: "קבע לה מסורת וסימנים, בין בתיבות המקרא בין בגרסא של משנה". וטכניקת הלימוד השנייה היא ברורה: ע"י השוואה לדבר דומה (או גם דווקא שונה). ולהלן, טכניקת המשל והדוגמא.

¹² "אזן" מלשון אוזניים. אבל לא אזני אדם אלא אזני הכלי (לא הצד המקבל אלא הצד הנותן? עוד דרשה ומשל?). וכפיפה היא "טנא, סל קטן הקלוע מכפות תמרים" (אבן שושן). ומכאן הביטוי "בכפיפה אחת" - ביחד, בצמוד, כמו: "לדור בכפיפה אחת".

¹³ דוגמא (דוגמה) הוא משל. שלמה הוא שהמציא את צורת ההסבר ע"י משל ודוגמא.

¹⁴ היינו שכאשר צוללים במבוכי סוגיות התורה צריך לשמור על דרך היציאה. ובהמשך המדרש שם דימויים ומשלים רבים: חורשה של קנים, קיתון גדול שהוא מלא רותחין, קופה גדולה מלאה פירות ומשלים ודימויים רבים. ראה מדרש נפלא זה שם במלואו. לריבוי המשלים על המשל, יש ודאי סיבה וכוונה.

¹⁵ השווה עם המשל ההפוך של חיבור קנים או בניית סולם על מנת להוריד חפץ שתלוי גבוה. ויקרא רבה יט ב, בדברינו [לא נפלאות היא ממש ולא רחוקה היא](#) בפרשת נצבים. ושם עוד משלים על לימוד התורה צעד אחרי צעד ובהתמדה.

¹⁶ מדרש על המדרש. ריבוי משלים על המשל. שיר השירים רבה! בא המדרש בפרשת השבוע שלנו ומצביע על גבולות המדרש. לא כל מבוך ניתן לפירוק. לא לכל כלי ניתן להתקין אוזניים, לא לכל חורשה (פרדס) ניתן להיכנס (ולצאת בשלום) ואולי יש בארות שלא נוכל לדלות את מימיהן הצוננים. שלמה אבי המדרש והמשל הוא גם הסמל של גבולות המדרש, של התובנה היכן לעצור, מתי

במדבר רבה יט ו

"ויקחו אליך פרה אדומה" - א"ר יוסי ברבי חנינא: אמר לו הקב"ה למשה: לך אני מגלה טעם פרה, אבל לאחר חוקה. שאמר רב הונא: כתוב: "כי אקח מועד אני מישרים אשפוט" (תהלים עהג) וכתוב: "והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון" (זכריה יד ו) "יקפאון" כתיב - דברים המכוסים מכס בעולם הזה, עתידים להיות צפים לכם לעולם הבא. כסומא זה שצופה, שכתוב: "והולכתי עורים בדרך לא ידעו ... אשים מחשך לפניכם לאור" (ישעיהו מב טז) וכתוב: "אלה הדברים עשיתם ולא עזבתם" (שם) - "אעשה" אין כתיב כאן, אלא "עשיתם" - שכבר עשיתם לרבי עקיבא וחביריו. אמר ר' אחא: דברים שלא נגלו למשה, נגלו לר' עקיבא וחביריו. "וכל יקר ראתה עיני" (איוב כח י) - זה רבי עקיבא וחביריו.¹⁷

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: רמזו שכל הפרות בטלות ושלך קיימת.¹⁸

מסכת יומא דף יד עמוד א

תניא: "והזהר על הטמא" - על הטמא - טהור ועל הטהור טמא ... דברי ר' עקיבא¹⁹ ... ורבנן: ... קל וחומר הוא: אם על הטמא טהור - על הטהור לא כל שכן? ורבי עקיבא - היינו דקאמר שלמה: "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני".²⁰

שבת שלום

מחלקי המים

"היא רחוקה ממני". וממנו צריכים ללמוד כל הדרשנים וממשילי המשלים בכל הדורות. זו לא מגבלה אישית. זו מגבלה יסודית ומהותית. המדרש מכיר בגבולותיו האינהרנטיים.

¹⁷ "בסוף הדרך" יש טעמים ותמיד ניתן לדרוש, לחקור ולפשפש, אולי נזכה. אם שלמה לא זכה - משה זכה. ואם גם משה לא זכה. ראה המדרש הסמוך שם: "בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה שיושב ועוסק בפרשת פרה אדומה ואומר הלכה בשם אומרה", וכמובן הגמרא במנחות כט ע"ב שמשנה נכנס לבית המדרש ולא מבין את שיח החכמים שם. ועוד מקורות דומים. ר' עקיבא וחביריו זכו (הם שחברו מרב המדרשים, כולל הסיפור שמשנה לא מבין מה אומרים החכמים בבית המדרש). ואם לא כאן וכעת, אז לעתיד ובבא. ראה רמב"ן דברים כב ו (מצוות שילוח הקן) שדן בטעמי המצוות וחבירי מדרש זה עם המדרש בו פתחנו: "וזה הענין שגזר הרב במצות שיש להם טעם, מבואר הוא מאד כי בכל אחד טעם ותועלת ותקון לאדם, מלבד שכן מאת המצוה בהן יתברך ... וכבר דרשו בפרה אדומה שאמר שלמה על הכל עמדתי, ופרשה של פרה אדומה חקרתי ושאלתי ופשפשתי, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני ואמר ר' יוסי בר' חנינא אמר לו הקב"ה למשה לך אני מגלה טעם פרה אדומה אבל לאחרים חוקה, דברים המכוסים מכס בעולם הזה עתידין להיות צפויים לעולם הבא ... אלה הדברים עשיתם ולא עזבתם, שכבר עשיתם לר' עקיבא. הנה בארו שאין מניעות טעמי תורה ממנו אלא עוררן בשכלנו, ושכבר נתגלה טעם החמורה שבהם לחכמי ישראל, וכאלה רבות בדבריהם, ובתורה ובמקרא דברים רבים מודיעין כן, והרב הזכיר מהן". ראה גם דבריו הנמרצים של ספר החינוך במצוה קנט - איסור שמונה שרצים בזכות טעמי המצוות ודווקא בהתבסס על הפסוק "אמרתי אחכמה ממני". וזה לשונו: "ועל כן כאשר נשיג בחכמתנו מן המצוות לדעת התועלות המגיע לנו בהן נשמח בו, וכאשר אין אנחנו משיגים מהן בחכמתנו התועלת שלנו בהן, יש לנו לחשוב על כל פנים כי ביתרון החכמה אשר לשם על כל בריה, ידע התועלת אשר לנו באותה מצוה, ועל כן צונו עליה". שיטת רמב"ן, רמב"ם, ספר החינוך (ורבים אחרים) היא שיש טעמים למצוות ויש טעם לעסוק בהם ומי שישתדל אולי יזכה ויגיע עד עומק הדברים. יש אפשרות, לפחות תיאורטית, כזו. אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. הדגש הוא על "ממני".

¹⁸ סיומת זו של המדרש שייכת לפסוק בו הוא פתח: "ויקחו אליך" - "אליך" מרמז שפרטו של משה שרירה וקיימת לאחר שכל האחרות תמו. האם ניתן לקשר סיומת זו גם לענייננו? למוטיב המרכזי של המדרש אשר דן למי ומתי נתגלה (או יתגלו) טעמי המצוות כולן וטעם "חוקה חקת" של פרשת פרה אדומה בפרט? האם יש קשר? המאיר עיננו יבורך בכל מילי דטב.

¹⁹ לר' עקיבא יש שיטה מאד מיוחדת בדיני מי חטאת (פרשת פרה) שהם מטהרים את הטמא, אבל אם במקרה שהאיש היה טהור - הם מטמאים אותו. ואז מה עושים למשל בכל המקרים של ספק טומאה?

²⁰ הפסוק "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני" מובא כ"סוף הדרך" בויכוח ההלכתי, כאשר אין תשובה הגיונית. חכמים, החולקים על ר"ע, מביאים נימוק הגיוני לדבריהם מקל וחומר ואף מצייעים הסבר פשוט לפסוק "והזהר על הטמא" שממנו לוקח ר' עקיבא את הבסיס לשיטתו המורכבת. מה תשובת ר' עקיבא לטענה זו? תשובתו היא שאין תשובה: "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני". ראה גם גמרא נדה ט ע"א. האם זהו רק שימוש מליצי הוא בפסוק מקהלת, דרך ספרותית נאה לומר: אין לזה טעם, או שמא כלי ביטוי למגבלה אישית, לאמר: אני אינני יודע את הסיבה, אבל בשל כך לא תשתנה ההלכה (כי כך מקובלני מרבתי)? או שמא לא זה ולא זה, אלא מהות יסודית יש כאן שהטהור נטמא והטמא נטהר וחוסר יכולתנו להבין והעובדה שלנו נראים הדברים תמוהים - הוא מהות הדבר - זה עצמו הנימוק. ועדיין יש להבין מתי ובאילו תנאים מותר לשלוח במהלך הדיון ההלכתי "נשק סודי" זה? כך או כך, נסגר כאן המעגל. למשה נתגלו דברים שלא נתגלו לדברי שלמה. לר' עקיבא נתגלו דברים שלא נתגלו למשה. ור' עקיבא כשמיגיע למבוי סתום בטיעונים ההלכתיים חוזר ומסתמך על דברי שלמה: "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני".